BOOK OF FULL TEXTS

INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH CONGRESS DEDICATED TO THE 30TH ANNIVERSARY OF BAKU EURASIA UNIVERSITY

Editors:
Prof. Dr. Gülzar İBRAHİMOVA
Zhanuzak ALIMGEREY

INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH CONGRESS DEDICATED TO THE 30TH ANNIVERSARY OF BAKU EURASIA UNIVERSITY

April 27-28, 2022
Baku, AZERBAIJAN

BOOK OF FULL TEXTS

by
IKSAD Global®

All rights of this book belong to IKSAD Global. It may not be copied or reproduced without permission. Legal and ethical responsibility of the works in the book belongs to the authors.

IKSAD Global - 2022©
Release date: 20.05.2022
ISBN – 978-625-7464-87-1

CONGRESS'S IDENTIFICATION

CONGRESS NAME
International Scientific Research Congress Dedicated to the 30th Anniversary of Baku Eurasia University

DATE AND PLACE
April 27-28, 2022
Baku, AZERBAIJAN

ORGANIZING COMMITTEE
Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK
Assoc. Prof. Dr. Nigar HÜSEYNOVA
Assoc. Prof. Dr. Siyavuş GASIMOV
Günhan HÜSEYNLİ
Assoc. Prof. Dr. Salman SÜLEYMANOV
Assoc. Prof. Dr. Mansim MAMADOV
Assoc. Dr. Muttlim REHİMOV
Assoc. Prof. Dr. Elmira MAMMADOVA
Assoc. Prof. Dr. Sevda RZAYEVA
Assoc. Prof. Dr. Yasin QARAMEMMEDLI
Assoc. Prof. Dr. Ruslan ABDULLAYEV

COORDINATOR
Zhanuzak ALIMGEREY

NUMBER OF ACCEPTED PAPERS
419

NUMBER OF REJECTED PAPERS
39

INTERNATIONAL PARTICIPANTS
Turkey - 198
Azerbaijan, Türkiye, Malaysia, Ukraine, Kazakhstan, Uzbekistan, Nigeria, Indonesia, Spain, Serbia, Czech Republic, India, USA, Algeria, Romania, Iran, Pakistan, France, Russia, China, Bulgaria, Morocco, Italy, Hungary, Kyrgyzstan, México, Oman - 221

EVALUATION PROCESS
All applications have undergone a double-blind peer review process

CONGRESS LANGUAGES
Turkish and all dialects, English, Russian

PRESENTATION
Oral presentation

DERİCİ		
Mustafa YEĞİN	BİR KENTSEL İMGE OLARAK ADANA BÜYÜK SAAT KULESİ	548
Melike YILMAZ Mukadder Mollaoğlu	BIOLOGICAL RHYTHM AND HEALTH WORKERS	562
Melike YILMAZ Mukadder Mollaoğlu	EVALUATION OF THE INDIVIDUAL WITH EPILEPSY ACCORDING TO FUNCTIONAL HEALTH PATTERNS	568
Şeyma YALÇINKAYA Mukadder Mollaoğlu	EVALUATION OF INDIVIDUAL WITH TYPE 1 DIABETES ACCORDING TO THE FUNCTIONAL HEALTH PATTERNS MODEL: A CASE REPORT	574
Şeyma YALÇINKAYA Mukadder Mollaoğlu	SENSORY DEPRIVATION AND ITS EFFECTS IN INTENSIVE CARE UNITS	580
Vəfa Dünyamalıyeva	AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA KİÇİK VƏ ORTA SAHIBKARLIGIN ƏHALİNİN MƏŞGULLUGUNA TƏSİRİNİN STATİSTİK TƏHLİLİ	586
Asiye ŞİMŞEK ADEMİ	İKLİM KRİZİ VE TÜRKİYE'NİN BU KONUDAKİ ÇALIŞMALARI	595
Tatjana Davidov Saša Virijević Jovanović Ilija Subotić Maja Vojinović Nenad Vunjak Aleksandra Toković	TODAY, THE CRYPTOCURRENCY IS A SOFTWARE PRODUCT OR IT'S A EMARKETING, OR IT'S A LARGE MARKET OF MONEY	599
Ahmet MİRA Fatih ÖZYURT Engin AVCI	DERİN ÖĞRENME TABANLI ALMAN TRAFİK İŞARETLERİN SINIFLANDIRILMASI	607
David Wortley	DIGITAL CONSUMER TECHNOLOGIES AND CULTURE, HERITAGE AND TOURISM	614
Sami KILINÇLI	FETİH SÛRESİ BAĞLAMINDA HZ. PEYGAMBER VE SAHABENİN İMTİHANI	618
Yassine KHAIDER Noureddine EN NAHNAHI	EXPLORING THE HYPER-PARAMETER OPTIMIZATION OF THE KNOWLEDGE DISTILLATION	636
Faruk AŞICIOĞLU Özge GENÇ SÜTLÜ Ayşegül ŞEN YILMAZ	SEQUENCING NON-INTERSECTING BALLPOINT PEN LINES AND LASER PRINTER WRITINGS BY COUNTING TONER PARTICLES	642
Giovanni Esposito	FUTBOLUN GENÇ OYUNCULARA ÖĞRETİMİNDE EKOLOJİK-DİNAMİK YAKLAŞIMIN ETKİLİ	645
Sami KILINÇLI	MELEKLERİN İNSANIN YARATILMASIYLA İMTİHANI	654
Sinan Gül	ENGLISH CIVIL WAR AND THE NEGATIVE IMPACT OF JAMES I OVER CHARLES I	670
Yusuf CURUM Fatih ÖZYURT	DERİN ÖĞRENME TEKNİKLERİYLE SITMA PARAZİTİNİN TESPİTİ	682
S. Yakubu S. A. Mashi D. A. Yakubu M. B. Gasu	HEAVY METAL LOAD OF VEGETABLES IN PERI-URBAN ZARIA	689
Yakubu, S. Babatunde, C. D. Yakubu, D. A. Ogundahusi, D. S.	GEOSPATIAL ANALYSIS OF LAND USE LAND COVER CHANGE IN OSOGBO, NIGERIA	694
Eyüp Serhat Çalık Izatullah Jalalzai Bilgehan Erkut	MULTIPLE ARTERIAL THROMBOSIS AFTER COVID-19 DISEASE UNDER ANTICOAGULANT THERAPHY: A CASE TREATED WITH HYBRIT INTERVENTION	702

FETİH SÛRESİ BAĞLAMINDA HZ. PEYGAMBER VE SAHABENİN İMTİHANI

TESTING OF HOLY PROPHET AND COMPANIONS WITHIN THE CONTEXT OF FETIH SURA

Doç. Dr. Sami KILINÇLI
Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Temel İslam Bilimleri Bölümü, Sarıçam, Adana
ORCID NO: 0000-0002-8232-7474

Özet

İnsanoğlu hangilerinin Yüce Allah'ın istediği olgunluğa ulaşabileceklerinin belirlenmesi için imtihan edilmektedir. Eğitim süreci çok farklı konulardaki imtihanlarla şekillenmektedir. Allah Teâlâ insanı vahiy ve peygamberler aracılığıyla eğitmektedir. Bu süreçte peygamberler vahyin ilk muhatabı oldukları gibi toplumu ıslah etmek için ilk eğitilen örnek şahıslar olmaktadır. Bu yönüyle nüzul süreci hem peygamberin hem de toplumun eğitimini anlatmaktadır. Bir yandan peygamberlerin kemâl dereceleri daha üst makamlara çıkarılırken, bir yandan da kendileri toplumları eğiterek olgunlaştırmaya çalışmıştır. Bu açıdan Kur'an'da Hz. Peygamber'in, sahabenin ve nüzul ortamındaki muhatapların iç içe geçmiş imtihan ve eğitim süreçleri anlatılmaktadır. Tüm muhataplar aynı olayı yaşasa da her birinin iman, inkâr, sabır, sadakat ve olgunluk dereceleri farklı olduğu için aslında her şahıs kendi özel eğitim sürecini yaşamıştır. Bu tür iç içe imtihan süreçlerinden biri de Fetih sûresinde anlatılmaktadır.

Hz. Peygamber'e gösterilen bir rüya ile başlayan Müslümanların umre yapma isteği hiç beklenilmediği şekilde herkes için çok çetin bir imtihan sürecine dönüşmüştür. Fetih sûresinde Hz. Peygamber dâhil tüm muhatapların hangi süreçlerden geçtikleri, ne kadar zorlandıkları, Yüce Allah'ın kalplere ve olayların gidişatına nasıl müdahale ettiği gibi durumlar anlatılmaktadır.

Bu tebliğde tefsir kaynakları ve akademik çalışmalardan istifade edilerek söz konusu konular ele alınmıştır. Elde edilen bilgilerden Hz. Peygamber dâhil tüm muhatapların çok sıkı bir şekilde imtihan edildikleri, Müslümanların farklı şekillerde korunup desteklendikleri, kalplerinin arındırıldığı, Allah'ın vaadinin mutlaka gerçekleşeceğinin vurgulandığı ve İslam düşmanlarının farklı açılardan eleştirildiği görülmektedir. Hz. Peygamber ve sahabilerin eğitim süreçlerine yönelik araştırmaların insan, hayat, imtihan, kemâle erme ve Allah-kul ilişkisi gibi konularda farklı açılardan yeni ufuklar kazandırdığı da anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vahiy, İnsan, Hz. Peygamber, İmtihan, Kemâle Ulaşma

Abstract

Human beings are tested for determination of which ones can reach maturity that Almighty Allah desires. The process of training is formed with tests in different subject matters. Allah SWT trains people through revelation and prophets. In this process, as prophets are the first respondents of revelation, they are also the first ones to be trained to improve the society. In this respect, the process of descend refers both to training of prophets

and society. While the maturity level of prophets uprose in one hand, they also try to make societies mature by training them on the other hand. In this regard, integrated test and training process of Holy Prophet and companions and addressees in descend ambient are explained in Koran. Although all addressees experienced the same incident, all individuals experienced their own training process as their levels of belief, objections, patience and loyalty are different. One of these integrated test processes is told in Fetih sura.

Desire for umra of Muslims started with a dream shown to Holy Prophet turned into a hard process of test for everyone unlike anticipations. From which processes the addressees undergone, how hard it was and how Almighty Allah intervened in the hearts and the courses of incidents are told in Fetih sura.

Aforementioned issues are dealt in this paper by benefitting from sources of tafsir and academic studies. It is observed from the acquired information that all addressees including holy Prophet were tested in strict manner, the Muslims were protected and supported in different manners, their hearts were purified, it was expressed that the promise of Allah would come true for certain and the enemies of Islam were criticized in different perspectives. It is also understood that the studies on training processes of Holy Prophet and companions broaden horizons in different respects as relationship between Allah and subject, reaching maturity, human beings, life and test.

Key Words: Revelation, Human Beings, Holy Prophet, Test, Reaching Maturity

GİRİŞ

İnsan bu yüksek hedeflere kolay bir şekilde ulaşabilir mi? Hz. Peygamber ve sahabiler bu yolda ne tür zorluklar, engeller ve ilahi yardımlar yaşadı? gibi birçok soru bulunmaktadır.

Kur'an'ın temel konusu insanın olgunlaşması/kemâle ermesidir. Allah'ın razı olacağı olgunluğa ulaşmak zor ve uzun imtihan süreçlerinden başarıyla geçmeye bağlıdır. Bu yol farklı imtihan, fitne ve iptilalarla dolu olduğu için insan zorlanmakta bazen ümitsizliğe de düşebilmektedir. İmtihan yolunda yürüyenlerin yolu, sıkıntıları, olumsuz ve olumsuz sonuçları tecrübe üzerinden anlaması ve sâbit kadem kalmaları için Kur'an'da kıssalar anlatılmaktadır. Kıssalarda her peygamberin ve inananların nasıl eğitildiği, nefis, şeytan ve muhalifleriyle neler yaşadıkları, olayların kendi manevi gelişimlerine ve Allah Teâlâ ilişkilerine nasıl yansıdığı açıklanmaktadır.

İmtihanlar yaşanması zor zamanlar olmakla birlikte insana, kendisini, Yüce Allah'ı, Allah ile ilişkisini, ilahi yardım ve korumayı, insanları ve hayatın akışını anlama konusunda yeni ufuklar kazandırmaktadır. İnsanın bütün olarak olgunlaşması hedeflendiği için imtihan konu, çeşit ve usulleri de farklı olmaktadır. İnsan bazen hiç düşünmediği şekilde beklemediği konularda ummadığı şekilde sınanabilmektedir. Görünürde sınanan bir veya birkaç kişi olsa da aslında bu kişi veya kişilerin birlikte olduğu aile, arkadaş, dost düşman kısacası ilişkili olduğu her kes farklı oranlarda imtihanın içinde yer almaktadır.

İbtila ve imtihanlar insanı bulunduğu manevi seviyeden bir üste çıkması, daha iyi bir hale ulaşması için yaşanmaktadır. "Belâya uğrama aynı zamanda günahtan arınmaya ve mânen yükselmeye de vesile olur. Öyle günahlar vardır ki ancak belâya sabretmek suretiyle

silinir."[1] Ancak kul imtihanı doğru anlamadığı ve yanlış tepki verdiğinde yükseleceği yerde manevi düşüş de yaşayabilir.

Kur'an'da Hz. Peygamber ve sahabilerin Mekke ve Medine'de çok farklı konularda farklı muhataplarla imtihan ve eğitimleri anlatılmaktadır. Hz. Peygamber ve sahabilerin yaşadıkları en sıra dışı imtihanlardan biri de el-Fetih sûresinde anlatılanlardır. Bu çalışmada Hz. Peygamber ve beraberindeki sahabilerin yaşadıkları imtihan sürecini tefsir ve siyer kaynakları temelinde ele alacağız.

1. el-Fetih Sûresinin Nüzûl Ortamı

Hz. Peygamber ve sahabiler Medine'de hayatlarını normal akışında sürdürürken Allah Rasulü rüyasında hiçbir endişe ve korku duymadan ashabıyla birlikte Kabe'yi tavaf ettiğini, başını tıraş ettiğini, Kâbe'nin anahtarlarını aldığını gördü. Rüyasını ashabına anlattıktan sonra sahabiler herhangi bir tereddüde kapılmadan umre için yola çıktı. Bu seferde sadece umre hedeflendiği için Hz. Peygamber mü'minlere yanlarına sadece korunma maksatlı silahlar alınmasını emretti.

Hudeybiye bölgesine gelindiğinde Mekkeli müşrikler kendi inanç ve örflerine aykırı olarak umre amacıyla gelen Müslümanların Mekke'ye girişlerine izin vermedi. Müslümanların umreden başka bir amaçlarının bulunmadığını bildirmek üzere elçi olarak gönderilen Hz. Osman'ın öldürüldüğü şeklinde bir haberin gelmesi üzerine Hz. Peygamber kanlarının son damlasına kadar savaşacaklarına dair ashaptan biat aldı.

Bu biatı haber alan Mekkeliler telâşa kapılarak Süheyl b. Amr başkanlığında bir heyet gönderdiler. Hz. Peygamber düşmanı azaltmak ve güneyi emniyete almak, Mekkeliler ise ticaret yollarını açmak için bir barış istiyorlardı. Yapılan görüşmeler sonucunda Müslümanlarla müşrikler arasında bir anlaşma imzalandı. Anlaşmanın şartları arasında o yıl Kâbe'nin tavaf edilmemesi ve Mekke'den Medine'ye giden Müslümanların geri teslim edilmesi de vardı. Anlaşmanın şartları görünüşte Müslümanların aleyhine olduğu için sahabiler bundan çok rahatsız oldu. Anlaşma, önemini kavrayamayan bazı Müslümanlarca mağlûbiyet gibi telakki edildi. Hz. Ömer "Niçin dinimizden, davamızdan taviz veriyoruz?" diyerek Hz. Peygamber'i sıkıştırdı. Hz. Peygamber barış antlaşmasının imzalanması bitince arkadaşlarına "Haydi artık kalkın, kurbanlarınızı kesip, başlarınızı tıraş edin!" buyurdu. Rasûlullah bu emrini üç kere tekrarladığı halde sahabîlerden hiç birisi bu emre icabet etmedi. Hz. Peygamber bundan dolayı çok üzüldü. Onun kurbanını kesmesi üzerine sahabiler de kurbanlarını kestiler. İmzalanan anlaşma münafıklar, Yahudiler ve müşrikler tarafından eleştiri konusu edildi. Bütün bu gelişmeler sahabileri olumsuz etkiledi, şeytanın da vesvesesiyle birçok konuda kalpleri karıştı. İşte bu olayların ardından Müslümanların Medine'ye dönüşü sırasında yaşananları bütün boyutlarıyla açıklayan, soru ve endişeleri gideren Fetih sûresi nâzil oldu.[2]

[1] Süleyman Uludağ, "Belâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/26.

[2] Ebu Muhammed Abdulmelik İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ vd. (Şam: y.y., 2005), 2/308-322; İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, thk. Ali Muhammed Amr (Kâhire: Mektebetü'l- Hâncî, 2001), 2/91-95; Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, *Kitâbu'l-meğâzî*, thk. Marsden Jones (Londra: y.y., 1966), 603-615; Nasr b. Muhammed b. Ahmed Ebü'l-Leys es-Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, thk. Mahmûd Mutrihî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1431), 3/294-297; Emin Işık, "Feth Sûresi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV

Mevdûdî (1903-1979) anlaşma sürecinde yaşanan sıkıntıları şu şekilde özetlemektedir: "Bu anlaşma şartları hazırlanırken Müslümanlar aşırı derecede huzursuzdu. Hz. Peygamber'in (s.a.) bu şartları hangi niyetle kabul ettiğini kimse anlayamıyordu. Hiç kimsenin basireti bu barış anlaşmasının getireceği büyük hayırları görebilecek kuvvette değildi. Kureyş müşrikleri, bunu kendi zaferleri zannediyorlardı. Müslümanlar ise, "Niçin biz altta kalarak bu küçük düşürücü şartları kabul edelim?" diyerek hoşnutsuzluklarını dile getiriyorlardı. Hz. Ömer gibi uzak görüşlü bir kimse bile: "Müslüman oluşumdan bu yana, gönlümde hiçbir zaman şüphe ve tereddüt meydana gelmedi, bu olayda ben de bu duygudan kurtulamadım." diyordu. Hz. Ömer son derece huzursuz bir halde Hz. Ebu Bekir'e gitti ve: "Peygamber Allah'ın elçisi değil midir? Biz Müslüman değil miyiz? Şu karşımızdaki insanlar müşrik değil midirler? Buna rağmen biz dinimiz uğruna bu zilleti niçin kabul ediyoruz?" diye sordu.

O da cevap olarak: "Ey Ömer! O Allah'ın Peygamberidir ve Allah onu asla mahzun ve mağlup etmeyecektir" dedi. Fakat Hz. Ömer kendine hâkim olamadı ve Hz. Peygamber'e (s.a) bizzat giderek bu soruları tekrarladı. Hz. Peygamber de (s.a) Hz. Ebu Bekir'in verdiği cevabı verdi. Daha sonra Hz. Ömer, Hz. Peygamber'e karşı söylediği sözlere çok pişman oldu, nafile ibadetler yaparak, sadakalar vererek Allah Teala'dan kendisini bağışlamasını istedi.

Anlaşmada en çok şu iki madde Müslümanların gücüne gidiyordu: Birincisi, ikinci maddede anlatılan Mekke'de Medine'ye giden Müslümanların tekrar müşriklere teslim edilecek olmasıydı. Bununla ilgili olarak herkes, "Adaletsizliği açıkça belli bir şarttır." diyorlardı. "Mekke'den kaçarak gelenleri biz geri vereceksek Medine'den kaçıp gidenleri onlar niçin geri göndermesinler?" diye itiraz ediyorlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a) şöyle buyurdu: "Bizden kaçarak onlara giden kişi bizim ne işimize yarar, Allah onu bizden uzaklaştırmıştır, ama onlardan kaçarak bizim yanımıza gelenleri iade edersek Allah onları kurtarmanın bir başka yolunu gösterecektir."

Müslümanların kalbini inciten ikinci konu ise, 4. maddede belirtilen bu yıl umre ziyaretinin yapılamayacak olmasıydı. Müslümanlar, "Bunu kabul etmemiz, bütün Araplar önünde başarısız ve mağlup olarak geri dönüşümüzü kabul etmemiz manasına gelir." diyorlardı. Ayrıca gönüllerde huzursuzluk meydana getiren diğer bir düşünce de "Hz. Peygamber (s.a) rüyasında Mekke'de tavaf ettiğimizi görmüştü, halbuki biz şimdi tavaf yapmadan dönme şartını kabul ediyoruz." fikriydi.

Hz. Peygamber (s.a.) bunun üzerine halka şu ince noktayı anlattı: "Rüyada açıkça bu sene tavaf yapılacağı belirtilmemiştir, barış şartlarına uygun olarak bu sene değil inşallah gelecek sene tavaf yapılacak." Bunun üzerine anlaşma şartlarını görüşmek üzere gelen Kureyş temsilcisi Suheyl b. Amr'ın oğlu Ebu Cendel'in tam barış anlaşmasının maddelerinin yazıldığı sırada çıkagelmesi huzursuzluğu iyice körükledi. Ebu Cendel Müslüman olmuştu, Mekke kafirleri de onu hapsetmişti. Bir yolunu bularak kaçıp Peygamber'in kampına ulaştı. Ayaklarında zincirler, vücudunda işkence izleri vardı. O bu halde Peygamber'den kendisini bu zulümden kurtarmasını istedi. Bu durumu gördükten sonra Sahabe-i Kiram'ı zapt etmek

Yayınları, 1995), 12/456; Hayreddin Karaman vd, *Kur'an Yolu* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2003), 5/68-69.

zorlaştı. Süheyl b. Amr: "Sulh şartlarının yazılışı tamamlanmamış olsa bile sizin ve bizim aramızdaki şartlar belirlenmiştir. Bu bakımdan bu çocuğu bana iade etmelisiniz." dedi. Hz. Peygamber (s.a) onun bu isteğini kabul etti. Ebu Cendel'i zalimlere geri verdi. Sahabiler içinde bulundukları bu hayal kırıklığı ve zihinlerde oluşan sorulardan dolayı Hz. Peygamber'in kurbanlarını kesmeleri yönündeki çağrısına icabet etmedi."[3]

Bütün bu bilgilerden Hz. Peygamber'e gösterilen rüya ile başlayan umre yolculuğunda hiç beklenmedik olayların yaşandığı, Hz. Peygamber ve sahabilerin çok ciddi imtihanlardan geçtiği, Hz. Ömer'in bile zihninin karıştığı ve en açık tepkiyi ortaya koyduğu anlaşılmaktadır.

2. el-Fetih Sûresinin Konusu ve Sûrenin Fetih Müjdesi ile Başlamasının Sebebi

Umre amaçlı başlayan yolculuk çok farklı imtinalarla dolu bir sürece dönüşmüş ve sahabilerin kalpleri karışmıştı. Bundan dolayı "sûrenin ana konusu Hudeybiye Antlaşması'nın değerlendirilmesi, niyetlendikleri umre ibadetini yapamadan döndükleri için büyük üzüntü ve hayal kırıklığı içinde olan müminlerin teselli edilmesi, bu harekât içinde ve sonrasında olup bitenlerin Allah nezdindeki değerinin açıklanmasıdır. Bu genel çerçeve içinde Hz. Peygamber ve ashabının Allah katındaki durum ve dereceleri, onları ibadetten meneden müşrikler ile yalnız bırakan münafıkların acı sonları hakkında önemli bilgiler verilmiş, bu barışı takip edecek olan fetihler müjdelenmiştir."[4] Sûrede fethin, ilahi nusretin ve bağışlanmanın gerçekleştiği müjdelenmektedir.[5]

Hz. Peygamber Medine'ye döndüğünde münafıklar Müslümanları ne yaptığını bilmeyen, söyledikleri doğru çıkmayan peygambere tabi oldukları yönünde eleştirdiler. Tüm bunlar sahabileri üzmekte, düşmanları ise sevindirmekteydi. Düşmana cevap, mü'minlere destek olarak ilk ayetleri indirildi.[6]

Fetih sûresi birinci âyette *"Sana apaçık bir fetih ihsan ettik."* buyrulmaktadır. "Anlaşmayı yenilgi olarak değerlendiren sahabiler bu âyette müjdelenen fethin gerçekliğini kabullenmekte zorlandılar. Hudeybiye barışından sonra Allah tarafından zafer müjdesi bildirilince, Müslümanlar bu barışın nasıl bir fetih (zafer) olabileceği konusunda hayrete düşmüşlerdi. İmanlarından dolayı Allah Teala'nın buyruğuna inanmalarına rağmen, onun bir fetih olması fikri kimsenin idrakine sığmıyordu.

Hz. Ömer (r.a) bu ayeti dinleyince şöyle sordu: 'Ey Allah'ın elçisi! Bu bir zafer midir?' Hz. Peygamber de (s.a) 'Evet' dedi. Başka bir sahabi gelerek o da aynı soruyu sordu. Hz. Peygamber (s.a) şöyle buyurdu: 'Muhammed'in varlığı elinde olan Allah'a yemin olsun ki, şüphesiz bu bir fetihtir.' Medine'ye ulaştıktan sonra bir başka Sahabi de arkadaşlarına: 'Bu nasıl bir fetihtir? Kabe'yi ziyaret etmemiz yasaklandı; kurbanlık develerimiz daha ileri gidemedi, Allah'ın Rasulü Hudeybiye'de durmak zorunda kaldı ve bu barış yüzünden iki

[3] Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, çev. Muhammed Han Kayanî vd (İstanbul: İnsan Yayınları, 1991), 5/388-389. Hz. Ömer'in tepkisinin izahıyla ilgili olarak bk. Mustafa Özkan, "Hudeybiye Antlaşması Özelinde Hz. Ömer'in Kişilik Tahlili Denemesi", *İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi* 8/15 (2010), 51-52.

[4] Karaman vd, *Kur'an Yolu*, 5/63.

[5] Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ânı Kerîm'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1990), 7/3408; Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, çev. Salih Uçan-Vahdettin İnce (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1989), 9/285.

[6] Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, 3/293.

mazlum kardeşimiz (Ebu Cendel ve Ebu Basir) zalimlerin eline terk edildi.' diye serzenişte bulundu. Bu sözler Peygamber'e (s.a) ulaşınca şöyle buyurdu: 'Çok yanlış söz söylenmiştir. Bu, gerçekte çok büyük bir zafer ve fetihtir, siz müşriklerin yurtlarına kadar ilerlediniz, onlar da gelecek yıl umre yapmanız konusunda söz vererek sizi geri dönmeye razı ettiler. Onlar savaşa son vermeyi ve barış yapmayı kendiliklerinden istediler. Halbuki onların kalplerinin size karşı ne kadar kinle dolu olduğunu biliyorsunuz. Allah sizi onlara üstün kılmıştır ve galibiyet lütfetmiştir. Siz Uhud Savaşı'ndan kaçarken ben de arkanızdan bağırıyordum. O günü unuttunuz mu? Hendek Savaşı'nda her taraftan düşmanın korkunç bir manzara ile saldırıya geçtiği günü unuttunuz mu?' Fakat uzun zaman geçmeden bu barışın bir fetih ve zafer olduğu tamamen açığa çıktı. Herkes açıkça anladı ki, gerçekten Hudeybiye Anlaşması'yla İslam fethi de başlamıştır. Bazı sahabilerden 'İnsanlar, Mekke'nin fethine zaferdir diyorlar, halbuki biz asıl zafer olarak Hudeybiye barışını kabul ediyoruz' dedikleri de nakledilmektedir."[7]

Fetih sûresi nazil olunca Müslümanların kalpleri yatışmış, çok geçmeden bu sulhun siyasal, sosyal, İslam'ın tebliğ edilmesi gibi konularda faydaları teker teker ortaya çıkmaya başlamıştır.[8] "Rasulullah bu sûre ile çok sevinmiştir. Büyük kalbi, Yüce Allah'ın kendine ve beraberinde bulunan mü'minlere inen bu feyzi ve apaçık fetih yüzünden ferahlık duymuştur. Kapsamlı bağış ile ferahlık duymuştur. Tam nimetle ferahlık duymuştur. Doğru yola ulaştıkları için ferahlık duymuştur. Allah'ın mü'minlerden, hoşnut olması ve onları bu güzel niteliklerle nitelemesi yüzünden ferahlık duymuştur."[9] Bu bilgi ve izahlardan sahabilerin "fetih müjdesini" anlamlı bulmadıkları, ancak sûredeki diğer açıklamalar ve vaat edilenler gerçekleştikçe müjdelenen fethin gerçekliğini, boyutlarını ve kendi hatalarını anlayıp tecrübe ettikleri anlaşılmaktadır.

İlk âyette bahsedilen fethin Hubeybiye anlaşması, İslam'a hidayet, Hudeybiye anlaşması sürecinde kuyu suyunun çoğalması gibi gerçekleşen ilahi yardım/mucizeler ve Mekke'nin fethinin müjdelenmesi[10] olduğu kaydedilmektedir. Kuşeyrî'ye (öl. 465/1072) göre bu âyet maddi fetihlerin yanı sıra "Sana daha önce kimseye vermediğimiz kalbi fetihler verdik." anlamını da ihtiva etmektedir.[11] İbn Atâ'ya (öl. 309/922) göre ilk üç âyette anlatılan fetih, Allah'ın Hz. Peygamber'e icabetinin; mağfiret, Allah'ın muhabbetinin; nimetin tamamlanması, Allah katında en has/seçkin kul olduğunun; hidayet hakikatte tahkike ulaşmasının; yardım ise velayetinin ilanı gibi anlamlara gelmektedir.[12] Zemahşerî'ye (öl. 538/1144) göre âyette *"Biz sana fetih verdik"* şeklinde mazi fiil kullanımı Mekke'nin

[7] Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 5/403-404.
[8] Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 5/400-402.
[9] Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 9/286.
[10] Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, 3/293; Nâsırüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullāh b. Ömer b. Muhammed el Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl* (Beyrût: yy., 2011), 2/407. Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, thk. Yusuf Ali Bedevî (Dımaşk: Dâru İbn Kesîr, 2008), 3/333.
[11] Ebü'l-Kâsım Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdülmelik el Kuşeyrî, *Letâifü'l-işârât* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1436), 3/208.
[12] Ebû Abdirrahmân Muhammed b. el-Hüseyn b. Mûsâ el-Ezdî es-Sülemî, *Hakâiku't-tefsîr*, thk. Seyyid İmrân (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1421), 2/254.

mutlaka fethedileceğini göstermektedir.[13] Seyyid Kutub'a (1906-1966) göre ise sûre, Yüce Allah'ın Rasulüne, apaçık fetih, kapsamlı bağışlama, tam bir nimet, sarsılmaz bir hidayet, eşsiz bir zafer "feyz"i bahşediyor. Bunlar Allah'ın ilhamı ve yönlendirmesine tam güvenmenin, ilham ve işaretlerine hoşnut olarak teslimiyetin, her türlü kişisel iradeden kayıtsız şartsız soyutlanmanın şefkatli himayeye derin güvenin mükafatıdır.[14]

Abdülhay Celvetî (öl. 1117/1705) "fetih" kelimesini bir beldenin zorla veya sulh yoluyla ele geçirilip zafer kazanılması olarak açıkladıktan sonra fethin üç farklı şekilde de te'vil edilebileceğini ifade etmektedir. Bunlar, bâtındaki celâvetin (açıklık, netlik, kesinlik) fethi, hak bir mükâşefenin fethi ve ibare veya sözün fethidir. Birinci tür fetihte kişinin içinde bir açıklık, netlik ve aydınlanma olur ve bu, zevk şeklinde tezahür eder. Mükâşefe yoluyla olan fetihte de kişi sırları müşahede eder. İbarenin fethinden kasıt ise mucize olarak Hz. Peygambere verilen Kur'an'dır. Abdülhay Celvetî'nin burada fetih kavramının ilk iki türünü tasavvufî olarak anlamlandırarak kişinin iç dünyasındaki açılımlar ve keşifler olarak izah ettiği görülmektedir.[15] Müfessirlerin yorumlarında fethin Hudeybiye anlaşması ve Mekke'nin fethinin müjdelenmesi anlamıyla birlikte manevi/kalp âleminde gerçekleşen, kulu Allah'a yaklaştıran ve Yüce Allah'ın yakınlığını hissettirip tecrübe ettiren manevi fetihler anlamına geldiği de belirtilmektedir. Celvetî'nin eserini "Fethu'l-Beyân li-Husûli'n-Nasr ve'l-Feth ve'l-Emân" şeklinde isimlendirmesi de ilahi yardım ve fetihlere işaret etmektedir. Yapılan izahlardan fethi sadece maddi veya manevi alana hasretmenin isabetli olmadığı görülmektedir. Sûrenin fetih ile başlamasının Hz. Peygamber'i takviye, sahabileri teselli ve düşmanlara cevap olarak fetih ile başladığı anlaşılmaktadır.

3. Sahabenin Yaşadığı İmtihanlar

Sahabiler Hz. Peygamber'in rüyalarının sadık rüya olduğunu defalarca tecrübe ettikleri için umre seyahatlerinin sorunsuz ve kolaylıkla tamamlanacağını, manevi kazanç elde edeceklerini ayrıca memleketlerini, akraba ve dostlarını da göreceklerini umuyorlardı. Hz. Peygamber'in bu yolculuk esnasında yanlarına sadece kılıç almalarını istemesi de yolculuğun kolay geçeceğine bir işaret olarak kabul edilmişti. Doğal olarak yolculukta daha sonra yaşanan sürpriz ve zor/kriz durumlarının hiçbirinin ön görülmediği anlaşılmaktadır.

Bu yolculuktaki imtihan dönemleri şu şekilde tasnif edilebilir.

1. Müslümanların Mekke'ye girişlerine izin verilmemesi
2. Elçi olarak gönderilen Hz. Osman'ın öldürüldüğü haberi ile gerginliğin tırmanması ve ölümüne biat alınması
3. Sahabilere göre tavizler içermesi Hudeybiye antlaşmasının imzalanması
4. Hz. Peygamber'in rüyasının o yıl gerçekleşmemesi, münafık, müşrik ve Ehl-i kitabın eleştirilerinin Müslümanları olumsuz etkilemesi

3.1. Umre İçin Mekke'ye Girişe İzin Verilmemesi ve Ölene Kadar Savaşmak İçin Biat alınması -Rıdvan

[13] Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâiki't-tenzîl* (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyye, 2008), 4/334.
[14] Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 9/284.
[15] Şükrü Maden, "Osmanlı 17. Yüzyılında Sûfî Müfessir Abdülhay Celvetî ve Fetih Sûresi Tefsiri, Sahn-ı Semân'dan Dârulfünûn'a Osmanlı'da İlim ve Fikir Dünyası" (Âlimler, Müesseseler ve Fikrî Eserler)- XVII. Yüzyıl, ed. Hidayet Aydar-Ali Fikri Yavuz (İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2017), 221.

Hz. Peygamber'in rüyasının mutlaka gerçekleşeceğine inanan sahabilerin Mekke'ye girişleri engellenmeleri onları üzmüş ve ortamı germişti. Elçi olarak gönderilen Hz. Osman'ın şehit edildiği haberi ise moral bozukluğu, hayal kırıklığı, kafa karışıklığı, gerginliği artırmış ve öldürülme korkusuna neden olmuştu. Hz. Peygamber en kötü şartlara hazır olmak için sahabilerden olası bir savaştan kaçmamak ve ölümüne savaşma konusunda biat aldı.

Bu biatta Fetih Sûresi 10. âyette *"Sana yeminle bağlılık sözü verenler gerçekte bu sözü Allah'a vermiş oluyorlar, Allah'ın eli onların elleri üzerindedir. Bu sebeple kim Allah'a verdiği ahdi bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur, Allah'a verdiği sözün gereğini yerine getirene ise Allah yakında büyük ödül verecektir."* şeklinde bahsedilmektedir.

Semerkandî'nin (öl. 373/983) izahına göre âyette biatın Allah'a yapıldığı açıklanmakta ve Peygamber'in elinin Allah'ın eli gibi kabul edildiği ilan edilmektedir. Hz. Peygamber Allah'ın emriyle hareket etiği için ona biat Allah'a biat demekti. Allah, kudreti, nusreti ve mağfireti ile onları destekliyordu Bu açıklamalarla "Ey sahabiler biatınıza bağlı kalın." mesajı da verilmiştir.[16] Seyyid Kutub'a göre "Hz Peygamber'e yapılan biat yüceltilmekte, ona yapılacak biat Allah'a yapılmış sayılmaktadır. Bu yoldan mü'minlerin kalbi doğrudan doğruya Rablerine bağlanmaktadır."[17]Allah'ın elinin korku ve endişe içinde Hz. Peygamber'e biat eden mü'minlerin elinin üzerinde olduğunu beyanının sahabileri güç, ilahi destek ve moral açılarından takviye ettiği anlaşılmaktadır.

Yine aynı biate katılanlardan Allah'ın razı olması, fetih ve ganimet vaadi 18 ve 19. âyetlerde *"O ağacın altında sana bağlılık sözü verdikleri sırada o müminlerden Allah razı olmuştur; gönüllerinde olanı bilmiş, onlara sekîne/huzur ve güven vermiş, pek yakın bir fetihle ve elde edecekleri birçok ganimetle de kendilerini ödüllendirmiştir. Allah, izzet ve hikmet sahibidir."* şeklinde açıklanmıştır. 18. âyette "فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ/Allah sahabilerin kalplerinde olanı bildi." ve "فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ/ Onlara sekîne indirdi." ifadeleri dikkat çekmektedir.

Kuşeyrî'ye göre "Hz. Peygamber'in anlattığı rüya gerçekleşmeyince Müslümanların kalbi karışmış, bazı yanlış düşünceler oluşmuştu. Hz. Ebu Bekir sahabileri teskin etmek için "Rasulullah bu yıl demedi" dedi. Kalpler Allah'ın indirdiği sekîne ile sakinleşti, arınıp duruldu.[18] Semerkandî "Sahabilerin kalbinde olan şeyin" biat konusundaki isteksizlik ve kerih görme olduğunu kaydetmektedir.[19] Mü'minlerin tasdikine tasdik eklenmesi ve Hz. Peygamber'e biat konusunda itaat etmeleri için biat esnasında sekîne, sükûn ve itmi'nan hali indirildi.[20] Sülemî'ye (öl. 412/1021) göre mü'minlerin kalbine indirildiği açıklanan "sekîne" kalbe konan ve kendisiyle hangi işlerin doğru olunduğunun görülüp bilindiği basiret nurudur.[21] İbnu'l Cevzî (öl. 597/1201) sekîne inince sahabilerin kalplerinde tumaniye ve rızanın oluştuğunu, bunun üzerine firar etmemek ve savaşmak üzere biat ettiklerini kaydetmektedir.[22] Beyzâvî'ye (öl. 685/1286) göre kalbe indirildiği açıklanan sekîne sebat ve

[16] Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, 3/298. Ayrıca bk. Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 5/411.
[17] Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 9/279.
[18] Kuşeyrî, *Letâifü'l-işârât*, 3/214.
[19] Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, 3/301.
[20] Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, 3/296.
[21] Sülemî, *Hakâiku't-tefsîr*, 2/357.
[22] Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fî ʿilmi't-tefsîr*, thk. Abdurrezzak el-Mecdî (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1431), 4/133.

tuma'niyye[23] demektir. Fîruzabâdî'ye (öl. 817/1415) göre "Sekînenin aslı şiddetli korkudan dolayı kulun kalbinde meydana gelen çalkantı, endişe anında Allah'ın indirdiği vakâr ve sükûndur. Bu hal gerçekleştiğinde kulu tedirgin eden durumdan eser kalmaz, yaşananlardan etkilenmez, imanı, yakîni ve sebatı artar. Konuyla ilgili âyetlerde de Hz. Peygamber ve mü'minlerin bu halleri yaşadıkları anlatılmaktadır.[24]

Semerkandî, Kuşeyrî ve Sülemî "sahabilerin kalbinde olan" şeyin ölümüne biatten hoşlanmamak olduğunu kaydetmektedir. Taberî'nin naklettiğine göre sahabenin kalbinde olanlar iyi niyet, biate vefa ve Hz. Peygamberle sabırdır.[25] İbnu'l Cevzî de aynı bilgiyi aktarmaktadır.[26] Taberi ve İbnu'l Cevzî sahabenin kalbinde olanın sıdk ve vefa olduğunu kaydediyor. Bu yorum ayetin bağlamına ve anlamına uymamaktadır. Konunun *Kur'an Yolu* tefsirinde de belirtildiği üzere şu şekilde olduğu anlaşılmaktadır: "Sahabilerin yolları kesilip umreleri engellenince nasıl bir moral bozukluğuna, kafa karışıklığına ve isyan duygusuna kapıldıklarını kestirmek zor değildir. Ama Allah "*onların gönüllerinde olanı"* yani içine düştükleri huzursuzluk ve bunalımı bildiği için derhal rahmet kapılarını açmış, yüreklerine su serpmiş, heyecan ve öfkelerini huzur ve tatmin duygusuna çevirmiştir."[27] Bu izahlardan da anlaşıldığı gibi eğer sahabenin kalbinde sadakat ve vefa olsaydı sekînenin indirilmesine gerek kalmazdı. Bağlama ve imtihan sürecine uymayan yorumun sahabeyi ismet sahibiymiş gibi düşünmekten kaynaklandığı söylenebilir.

Aktarılan bilgi ve yorumlardan biat öncesi ve biat esnasında sahabenin sıkı bir imtihandan geçtikleri, içlerinden korku ve endişenin oluştuğu, ölümüne biat etmeyi kerih görenlerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Eğer Allah Teâlâ ilahi yardım ve velâyetinin bir sonucu olarak kalplerine müdahale ederek "sekîne" indirmeseydi belki de Müslümanların safında tartışma ve ayrılıklar yaşanacaktı. Bunun ise İslam'ın varlığı ve geleceği açısından birçok olumsuz sonuca sebebiyet vereceği söylenebilir.

3.2. Hudeybiye anlaşması Sürecinde Ortamın Gerilmesi, Kalplerin Karışması, Hz. Peygamber ve Sahabenin Kalblerine Sekîne İndirilerek Takvaya Bağlanması

Hz. Peygamber ve sahabiler biat anında ağır bir imtihandan geçmişlerdi. Ancak en ağır süreç anlaşma imzalanması esnasında yaşanmıştı. Daha önce de aktardığımız gibi anlaşma şartları sahabiler tarafından İslam'dan taviz vermek ve yenilgi olarak algılanmıştı. Müşriklerin anlaşma metninden "Allah'ın rasulü" ibaresini çıkarttırmaları, Müslümanlara sığınan Ebu Cendel'in müşriklere teslim edilmesi ve müşriklerin tavırları sahabileri çok kızdırmış ve hayal kırıklığı yaşamlarına neden olmuştu. Tüm bu gelişmeler mü'minlerin kalbini ve zihnini karıştırdığı için Hz. Peygamber'in kurbanlarını kesme emrine icabet etmemişlerdi. Tüm bu karışık ve zor durumlarda Allah Teâlâ sürece müdahale ederek hem Hz. Peygamber'e hem de sahabilere sekîne indirmiş ve kalplerini takvaya bağlamıştı. Yaşananlar 26. âyette *"İnkâra sapmış olanlar o zaman kalplerini o gurura, Câhiliye dönemine ait büyüklenme duygusuna kaptırmışlardı, Allah da resulünün ve müminlerin*

[23] Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl*, 2/407.
[24] Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb Fîruzabâdî, *Besâiru zevi't-temyîz fî letâifi'l-kitâbi'l azîz*, thk. Muhammed Ali Neccâr (Beyrût: el-Mektebetu'l-İlmiyye, ts), 3/237-239.
[25] Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b Cerir b Yezid et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (B.y.: Dâru Hicr, 1422), 21/277.
[26] İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 4/133.
[27] Karaman vd, *Kur'an Yolu*, 5/75-76.

kalplerine sekîne verdi, onları takvâ sözüne bağlı kıldı. Zaten onlar bu sözü hak etmişlerdi, onlar buna lâyıktı. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir." şeklinde açıklanmaktadır.

Müşriklerin tüm taşkınlıklarını, inatlarını ve inkârlarını ortaya koydukları bu ortamda, Müslümanların da benzer yanlışlar yapmaması için Allah Teâlâ Hz. Peygamber ve sahabilere sekîne, sabır, kalp huzuru, vakar indirerek sinir ve duygularını kontrol etmelerini sağladı. Kalplerini Hakk'a imana ve rasulüne güvene yönlendirerek kendisiyle cehennem ateşinden korundukları kelime-i tevhide, takvaya, ihlasa bağlı kıldı. Sahabiler Allah yolunda ortay koydukları gayretleriyle bu ilahi lütuf ve yardıma layıktı.[28]

Mevdûdî yaşananları şu şekilde değerlendirmektedir: "Hz. Peygamber (s.a), umre için Mekke-i Muazzama'ya gitme arzusunu açıkladığında, Müslümanlar korku ve endişeye kapılarak münafıklar gibi bunun apaçık ölüme gitmek demek olduğunu düşünselerdi veya daha yolda iken Kureyşlilerin zorlu bir savaşa hazır olduklarını öğrenip bundan dolayı içlerine bir korku düşse idi, şüphesiz Hudeybiye'de ortaya çıkan sonuçlar asla olmayacaktı. Hudeybiye'de kafirler Müslümanları yollarına devam etmekten alıkoyduğunda, gizli baskınlar ve saldırılar yaparak Müslümanları tahrik etmeye çalıştıklarında Hz. Osman'ın şehid edildiği haberi geldiğinde ve Ebu Cendel perişan haliyle Müslümanların gözleri önüne dikildiğinde Müslümanlar tahrike kapılarak Hz. Peygamber'in (s.a) kurduğu disiplini ve düzeni bozsalardı, bu olaylar her şeyi berbat etmeye yetecekti.

Dahası, Hz. Peygamber (s.a) barış antlaşmasını Müslümanların hiç beğenmedikleri şartlara rağmen yaparken Müslümanlar Peygamber'e (s.a) itaatsizlik yapsalardı, Hudeybiye'nin büyük zaferi büyük bir hezimete dönüşecekti. Allah'ın büyük bir lütfu olarak o nazik zamanda Müslümanların kalplerine, yüce Peygamber'in önderliği, Hak dine bağlılıkları ve temsilcilerinin doğru yolda olduğu hususunda, huzur ve sükûnet (mutmain olma) verilmişti. Böylece onlar kalp huzuru ve sükûnet içinde Allah yolunda meydana gelebilecek her şeye sabredeceklerine karar verdiler. Bunun sonucu olarak da korku, endişe, tahrik, ümitsizlik gibi her türlü olumsuzluktan korunmuş oldular. Kamplarında tam bir disiplin ve düzen hüküm sürdü. Yine o sükûnet ve kalp huzuru sayesinde Müslümanlar, barış şartlarından dolayı çok üzgün olmalarına rağmen Hz. Peygamber'in (s.a) kararına boyun eğdiler ve Umre yapmak için çıkılan bu tehlikeli yolculuk bir zaferin sebebi oldu.[29] Seyyid Kutub'a göre "İşin bu şekilde gelişme göstermesi, onlar için pek yenilir yutulur bir şey değildi. Bunu da kurbanlarını kesmekte, tıraş olmakta işi ağırdan almalarında görmekteyiz. Hatta sonunda Resulullah onlara bu isteğini üç kez tekrarlamak zorunda kalmıştı."[30]

"Sahâbenin ahlâkı, edebi, Hz. Peygamber'den aldıkları eğitimi, Allah ve resulünün emirlerine tereddütsüz ve ertelemesiz teslim olmayı kaçınılmaz kılıyordu ve genellikle de böyle yaparlardı. Hudeybiye'de olup biten gerilime iki şey sebep olmuştu: a) Peygamber efendimizin gördüğü rüyaya dayanarak –o yıl gerçekleşeceği açıklanmadığı halde– ziyaretin hemen gerçekleşeceğine inanmaları, rüyayı eksik yorumlamaları, b) Mekke'yi ve Kâbe'yi özlemiş oldukları ve ona çok yaklaştıkları halde haksız olarak engellenmeleri karşısında öfke

[28] Taberî, *Câmiü'l-beyân*, 21/246, 307-315; Kuşeyrî, *Letâifü'l-işârât*, 3/216; Zemahşerî, *Keşşâf*, 4/345-346; Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf el-Endelüsî, *el-Bahru'l-muhît*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd vd (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1413), 8/98-99; Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 5/425.
[29] Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 5/406-407.
[30] Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 9/287-288.

ve heyecanlarını kontrol edememeleri. Ama Allah'ın mânevî yardımı, Hz. Peygamber'in de kararlı tutumu sayesinde bu heyecan fırtınası yatıştı, sahâbe asıl çizgilerinin gerektirdiği davranışa döndüler ve her şey yoluna girdi."[31]

Hz. Ömer dâhil sahabenin anlaşmaya itirazlarını, kurban kesme emrine duyarsız kalmalarını, müjdelenen fethin gerçekliğini kabullenmede zorlanmalarını ve münafıkların eleştirilerinin etkili olduğunu düşündüğümüzde sahabilerin çok ciddi anlamda zorlandıkları, sadece kalbi hiç karışmayan Hz. Ebu Bekir'in tüm imtihanlardan yüz akı ile çıktığı anlaşılmaktadır. Hudeybiye anlaşması esnasında Hz. Peygamber ve sahabenin imtihanın çok çetin geçtiğini ve ilahi bir destek olarak kalplerine sekîne indirilerek yanlış söz ve davranışlardan korunduğu görülmektedir. Sekînenin Hz. Peygamber'e de indirildiğinin beyan edilmesi Allah Rasulü için imtihanın en zor anlarının yaşandığını göstermektedir.

3.3. Anlatılan Rüyanın O Yıl Gerçekleşmemesinin Etkisi

İslam'a muhalefet için her ortam ve fırsatı değerlendiren münafıklar rüyanın gerçekleşmemesini de İslam'a ve Hz. Peygamber'e muhalefet için kullandılar.[32] Bunun üzerine Hz. Peygamber'e gösterilen rüyanın mutlaka gerçekleşeceği Fetih sûresinin 27. âyetinde *"Allah, resulüne gerçeğe uygun rüyasında doğruyu bildirmiştir. Allah izin verirse hiçbir şeyden korkmaksızın, (umrenizi yaptıktan sonra) ya saçlarınızı kazıtarak veya kısmen kestirerek, güven duygusu içinde Mescid-i Harâm'a muhakkak gireceksiniz. Allah sizin bilmediğinizi bilmektedir ve bundan başka hemen gerçekleşecek bir fethi de takdir buyurmuştur."* şeklinde açıklandı. Rüya ilk defa anlatıldığında Müslümanlar çok sevinmiş ve ferahlamışlardı.[33] Rüyanın gerçekleşmesi gecikince/tehir edilince itiraz ve sorular oluştu. 27. âyetle soru ve eleştiriler cevaplandırıldı.[34] Kuşeyrî'nin izahına göre rüyanın o yıl gerçekleşmemesi bazı mü'minlerin kalbini karıştırdı. Fakat bu rüyanın o yıl gerçekleşmemesinde de bir tür imtihan vardı. Ayrıca âyette "Allah sizin bu rüyanın tahakkukunun gecikmesindeki hikmeti bilmediğinizi biliyor." mesajı da verilmiştir. [35] Âyetteki "İnşâallah" şeklindeki istisna ile kulların her halükârda Yüce Allah'a muhtaç olduklarını ve Allah'ın meşietini reddedilmesinin yanlışı anlatılarak insanları eğitmek murat edilmektedir.[36] Rüyanın tasdikinin "bilhakk" olarak nitelendirilmesi onun anlamsız/edgâsu ahlâm olmadığını, gerçekleşmesinin de bir hikmete mebni olduğunu anlatmaktadır. Rüyanın gösterilmesi ve gerçekleşmemesi ihlas sahibi mü'minlerle kalbi hastalıkların ayrılması için bir imtihan olmuştu.[37] Bu izahlardan ilahi takdir gereği rüyanın o yıl gerçekleşmemesini de yaşanan imtihanın ayrı bir yönü olduğu ve süreci zorlaştırdığı anlaşılmaktadır.

Rüyanın mutlaka gerçekleşeceğini müjdeleyen "âyet, Müslümanları ruhen sürekli rahatsız eden bir sorunun cevabıdır: Müslümanlar, Peygamber'in (s.a) rüyasında Kabe'ye girdiğini ve Beytullah'ı tavaf ettiğini gördüğünü fakat buna karşılık şimdi Umre yapmadan

---

[31] Karaman vd, *Kur'an Yolu*, 5/78.
[32] Ebu'l-Hasen b. Süleyman Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, thk. Ahmed Ferid (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424), 3/253.
[33] Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, 3/304; Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 9/271.
[34] Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl*, 2/412; Nesefî, *Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, 3/343; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 3/137.
[35] Kuşeyrî, *Letâifü'l-işârât*, 3/217.
[36] Mukâtil, *Tefsîr*, 3/253; Sülemî, *Hakâiku't-tefsîr*, 2/255.
[37] Zemahşerî, *Keşşâf*, 4/347.

geri döndüklerini söylüyorlar ve bu sorunun cevabını istiyorlardı. Buna cevap olarak Hz. Peygamber'in (s.a): 'Rüyada bu sene açıkça Umre yapılacağı belirtilmemişti' demesine rağmen, Müslümanların kalplerinde hâlâ az da olsa bir burukluk vardı. Bu yüzden Allah (cc) bizzat şu açıklığı getirdi: 'O rüyayı biz gösterdik ve o tamamen doğrudur. Şüphesiz o yerini bulacak ve gerçekleşecektir.' Mekkeli kafirlerin Müslümanları Umre yapmaktan engelleme düşüncesiyle oynadıkları bütün oyunlar şunun içindi: 'Biz kimin, ne zaman Umre yapmasına izin verirsek o, o zaman Umre yapabilecek.' Bunun üzerine Allah bunun, onların arzu ve isteğine göre değil kendi arzu ve isteğine göre olacağını buyurdu. Yani bu sene Umre yapılmaması Mekkeli kafirlerin yapılmamasını istediklerinden değil, bilakis Allah (cc) istemediğinden dolayıdır. Ve gelecekte bu Umre biz istersek olacak, kafirler istesin veya istemesin fark etmez. Bununla birlikte bu ifadenin altında, Müslümanların yapacağı Umrenin de kendi güçleriyle değil tamamen Allah'ın irade ve arzusuna bağlı olacağı düşüncesi yatmaktadır. Yoksa Allah'ın iradesinden bağımsız olarak onların gücü kendi kendilerine Umre yapmalarına yetmez, denmek istenmektedir.[38]

Hz. Peygamber'in rüyasının gerçekleşmemesi, benimsemedikleri anlaşmanın imzalandığı ve umre yapamadıkları için sahabilerin moralleri bozulmuştu. Onların morallerini düzeltmek ve anlaşmanın onların öngöremedikleri birçok fetih ve ganimete kapı aralayacağını anlatılmıştır. Âyetlerde ileride fetihler yapılacağı, pek çok ganimetin elde edileceği, Hz. Peygamberin rüyasının mutlaka gerçekleşeceği ve İslam'ın bütün dinlere galip geleceği anlatılmıştır. [39] 29. âyette ise Hz. Peygamber'in Allah'ın elçisi olduğu, sahabilerin sadece Allah'ın rızasını hedefledikleri, alınlarında secde izinin olduğu gibi Tevrat ve İncil'de de özellikleri anlatılan seçkin insanlar olarak ilahi övgü, destek ve mağfirete nâil oldukları dost düşman herkese ilan edilmiştir.[40]

Buraya kadar anlatılanlardan Hz. Peygamber'in rüyasının o yıl gerçekleşmemesi ve umre yapılamaması gibi gelişmeler, münafık ve müşriklerin eleştirileri ve şeytanın vesvesesiyle sahabilerin çok zor imtihandan geçtikleri görülmektedir. Mü'min girdiği imtihanda sabretmeye ve duruşunu korumaya çalıştığında ilahi yardımlarla karşılaşmaktadır. Sahabiler de bu zor süreçte kalplerine sekîne indirilmesi, kalplerini takvaya bağlanması, düşmanın saldırılarının engellenmesi[41] gibi ilahi yardımlarla desteklenmişlerdi. Tüm bu zâhir ve bâtında yaşanan durumların onların iman, tevekkül, takva, yakîn, tevekkül, sabır ve hak yolda sâbit kadem hallerini arttırdığı, kalplerinde oluşan soru ve Hz. Peygamber'e yönelik kırgınlık gibi olumsuzlukların da ıslah ettiği anlaşılmaktadır.

Medine civarında yaşayan Gıfâr, Müzeyne, Cüheyne, Eşca', Eslem ve Dîl isimli bedevî grupları yaşıyordu. Bunlar daha önce Hz. Peygamber'le beraber sefere çıkma sözü verdikleri halde, imanları kişiliklerine yansımadığı, henüz şuur ve kararlarına yeterince hâkim olmadığı, müminlerin de bu seferden sağ kalarak dönemeyeceklerini sandıkları için sözlerinde durmadılar. Sonradan kendilerine hesap sorulunca da hayvanları ile çoluk çocuklarının

[38] Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 5/425-426. Ayrıca bk. Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl*, 2/412.
[39] Bk. el-Fetih 48/15, 18-21, 27. Bk. Taberî, *Câmiü'l-beyân*, 21/320; Zemahşerî, *Keşşâf*, 4/347; Nesefî, *Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, 3/344; Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 5/426.
[40] Bk. Bilmen, *Kur'ânı Kerîm'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, 7/3438-3442; Karaman vd, *Kur'an Yolu*, 5/82-83.
[41] Bk. el-Fetih 48/20, 24.

bakımını bahane ettiler.[42] el-Fetih sûresinde bunlara yönelik açıklamalar da yapılmaktadır. İlgili âyetlerde geride kalanların gerçekçi olmayan mazeretleri, mala düşkünlükleri, istiğfar talepleri, şeytanın kalplerine etkisi, kafir ve cehennemlik oldukları anlatılmaktadır. Aynı şekilde geride kalanlar İslam'ı doğru anlamadıkları ve yolculuğu riskli bularak Hz. Peygamber'in davetine icabet etmedikleri için imtihanı kaybettikleri, gelecekte ganimet kazanılacak savaşlara katılmak istediklerinde bu taleplerinin reddedileceği, iman iddialarındaki samimiyetlerinin denenmesi için güçlü ordularla yapılacak savaşlara davet edilecekleri ve o zaman gerçek niyetlerinin açığa çıkacağı da açıklanmaktadır.[43]

"Medine civarındaki münafıklar bu olayda Hz. Peygamber (s.a.) ve sahabenin sağ-salim geri dönmeyeceklerini zannediyorlardı. Mekkeli müşrikler ve aynı tutumda olan kafirler de Peygamber'i (s.a) ve Ashabı Umre yapmaktan alıkoymakla onları küçük düşürdüklerine inanıyorlardı. Aslında bu iki zümrenin de düşüncelerinin altında yatan kötü zanları; Allah'ın Peygamber'e (s.a) yardım etmeyeceği ve hakk ile batıl savaşında, hakkın batıla mağlup olacağı şeklinde idi." "*aleyhim dâirus sev"* onlar kurtulmak istedikleri kötü sonucun, kurtulmak için aldıkları tedbirlerin girdabına kapıldılar. Ve tedbirleri kendilerinin o kötü sonuca yaklaşmasına neden oldu.[44]

Bu bilgilerden yaşanan imtihanın sürecinin bir amacının da kimlerin imanında sabit kadem olup olmadığını açığa çıkması olduğu anlaşılmaktadır. Sonuç olarak isimleri zikredilen kabilelerin ve Medine merkezinde yaşayan münafıkların imtihanı kaybettikleri görülmektedir.

4. Hz. Peygamber'in İmtihanı

Hz. Peygamber, risalet sonrasında müşrik, münafık, Yahudi ve sahabilerden kaynaklanan çok farklı konularda imtihan edilmişti. Bu sınavlardan bir kısmı zor geçtiği için birçok ayette sabır ve tevekkül etmesi, kendini hırpalamaması, Allah'a yakınlığının artması ve kalbinin rahatlaması için zikir, tesbih, teheccüd namazı ve duayı arttırması emredilmişti. Bütün bu ağır imtihanlar olurken özellikle eşi Hz. Hatice ve ilk iman eden sahabiler en büyük dayanaklarından biri olmuştu. Sonuçta uzun ve çileli kemâl yolu yalnız yürünmesi mümkün olmadığı için kişiye öncelikli gerekli olan sâdık yol arkadaşıydı. Bundan dolayı Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'e ilk iman eden halkayı refîk ve dost olarak lütfetmesinin ayrı bir ikram olduğu anlaşılmaktadır.

Sahabilerden bazıları İslam'ı yaşama, savaşlara katılma ve ganimet paylaşımı gibi konularda sorun çıkarmıştı. Ancak Hudeybiye anlaşması sürecinde daha önce hiç yaşanmamış bir durum yaşandı. O güne kadar Hz. Peygamber'e itaat ve bağlılıkta sorun çıkarmayan sahabilerin bir kısmı değil bütünü müşriklerle yaptığı anlaşmayı kabullenmedikleri için Allah Rasulünün kurban kesme emrine kayıtsız kalmışlardı. Müşrikler, Yahudiler ve münafıklardan gelen türlü zorluklara sabreden Hz. Peygamber ilk

[42] Karaman vd, *Kur'an Yolu*, 5/71.

[43] Bk. el-Fetih 48/ 11-16. Mukâtil, *Tefsîr*, 3/248; Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, 3/297; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 21/256-260; Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl*, 2/408; Nesefî, *Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, 3/337; Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 5/412-415.

[44] Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 5/409.

defa can dostları sahabiler tarafından bir şekilde yalnız bırakılmıştı. O güne kadar özel olarak ilgilenip eğittiği, tüm sıkıntı ve zorlukları birlikte göğüslediği dostları onu desteklemiyordu. İlk defa karşılaştığı bu büyük sıkıntının onu çok yıprattığı anlaşılmaktadır.

Burada sahabilerin tepkilerini de anlamak gerekiyor. O güne kadar yoluna can koydukları Hz. Peygamber'in istek ve emrine icabet etmemek onlar için de zor olmuştu muhakkak. Sahabilerin gözünde ve gerçekte Hz. Peygamber İslam'ın ve Müslümanların izzet ve değerini korumak için çabalıyor ve düşmanlara taviz vermiyordu. Söyledikleri ve gördüğü rüyalar gerçek çıkıyordu. Şimdi ise görünürde dinden taviz verilmiş, işkenceden kaçıp sahabilere sığınan Müslümanlar düşmana teslim edilmiş ve sadıklığından şüphe duymadıkları rüya gerçekleşmemişti. Bütün bunlara ilaveten düşmanlar da haklı gibi gözüken sert eleştiriler de bulunuyordu. Bütün bunlar onların zihin ve kalplerini alt üst ediyor; iç dünyalarında çelişki, soru, şüphe, korku ve krizler yaşıyorlardı. Bütün bunlardan dolayı kalben istemeseler de liderlerine sivil itaatsizlik gösteriyorlardı.

Burada Hz. Ömer Rasulullah'ı sıkıştırdığında Hz. Peygamber'in "Ben Allah'ın elçisiyim…" demesini ve rüyanın gerçekleşmemesi üzerinden eleştirildiğinde de "Bu yıl umre yapacağımızı söylemedim." demesine dikkat etmek gerekmektedir. Bu sözler Hz. Peygamber'in yaşanan imtihan sürecinde Allah tarafından yönlendirildiğini göstermektedir. Bir şeyi bilmekle yaşamanın etkisi her zaman farklı olmaktadır. Hz. Peygamber'in bir şekilde bildiği ağır imtihanı, düşmanlar ve sahabiler tarafından sıkıştırılınca iyice ağırlaşmıştı. Bundan dolayı el-Fetih 26. âyette açıklandığı gibi hem Hz. Peygamber hem de sahabilerin kalbine sekîne indirilmişti. Eğer tüm yaşananları, muhatapların durumlarını zâhir, bâtın, gelecek ve ahiret açısından açıklayan, ileride kazanılacak zafer ve ganimetleri müjdeleyen âyetler inzal edilmese ve Allah Teâlâ gidişata müdahale etmesiydi İslam toplumunda ıslahı zor sıkıntıların yaşanacağı anlaşılmaktadır.

Seyyid Kutub bu süreçte olanları şu şekilde açıklamaktadır: "Hz. Peygamber Yüce Allah'ın ilhamı ile hareket ettiği için diğer bütün iradelere boyun eğmekten kurtulmuştu. Sıkıntı ister müşriklerden ister ilk başlarda müşriklerin kışkırtma ve cahili taassuplarına kapılarak peygambere yeterince güvenmeyen ashabından gelsin, hiç kimse onu rahatsız etmemişti. Sahabiler daha sonra hatalarından dönmüşlerdi. Hz. Ebu Bekir ise hiçbir an Hz. Peygamber'in yaptıklarından şüphe duymamış, ruhu devamlı Hz. Peygamber'in ruhuyla hareket etmiş, sürekli güven içinde kalmıştı. Bu sefer sırasında yaşanan tüm sıkıntılardan dolayı el-Fetih sûresi Rasulullah'a müjde ile açılmış ve bu büyük müjdeden ötürü büyük kalbi derin bir ferahlık ile dolmuştur. Sûrenin girişinde sahabilere kalplerine indirilen sekîne, bağışlanmaları, kazandıkları sevap ve Allah'ın her tür ordusu ile desteklendikleri anlatılmıştır."[45] Seyyid Kutub'un izahlarında konunun tüm gerçekliği ile etraflı bir şekilde anlatıldığı görülmektedir. Ancak Hz. Peygamber'in ismetine halel getirmemek için "Sıkıntı çıkaran hiç kimse onu rahatsız etmemişti." şeklindeki yorumunun yaşanan süreçle uyumlu olmadığı anlaşılmaktadır.

Kutub'un "Bu sefer sırasında yaşanan tüm sıkıntılardan dolayı el-Fetih sûresi Rasulullah'a müjde ile açılmış ve bu büyük müjdeden ötürü büyük kalbi derin bir ferahlık ile

[45] Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 9/278-279.

dolmuştur." şeklindeki izahı sûrenin niçin fetih müjdesi ile başladığını gayet net olarak açıklamaktadır.

el-Fetih sûresi 2. âyette Hz. Peygamber'in geçmiş ve gelecek günahlarının bağışlanmasından bahsedilmektedir. Bu âyette Allah Rasulüne izafe edilen ve bağışlandığı beyan edilen günah/zenb'in cahiliye ve İslam dönemindeki günahları;[46] nübüvvetten önce ve sonra terk-i daha evlâ olan davranışları;[47] itab gerektiren halleri;[48] İslam daveti sürecinde Hz. Peygamber ve sahabenden sadır olan açıkça da bilinmeyen hatalar[49] olduğu kaydedilmektedir.

Bütün bu görüşlerin doğruluk payı olmakla birlikte sûrenin nüzûl ortamını düşündüğümüzde fetih ve bağışlanma müjdesinin

1. Hz. Peygamber'in moralini düzeltip teselli etmek
2. Sahabiler dahil tüm muhatapların nezdinde yıpranan itibarını yüceltmek
3. Hata olarak kabul edilen her tür söz ve davranışlarının affedildiğini dolayısıyla Allah katında çok seçkin bir yere sahip olduğunun beyanı olduğu söylenebilir. Burada verildiği bildirilen fethin manevi makamlar anlamını da kapsadığını tekrar vurgulamak gerekmektedir. Sonuç olarak umre için başlayan seyahatin Hz. Peygamber ve sahabileri çok yorduğu, ancak hem maddi hem de manevi fetihlerle, ilahi övgü ve takdirlerle kârlı bir şekilde sonuçlandığı söylenebilir.

Mevdûdî'nin ifadesiyle "Bu olay sırasında karşılaştıkları zorluklar karşısında gösterdikleri samimiyet, takva ve itaatteki sebatları sebebiyle, sahabilerde mevcut bulunan imana ek bir iman daha nasip oldu. Âyetlerden imanın durgun ve donuk olmadığı, bilakis onda yükselme ve alçalma olabileceği de anlaşılmaktadır. İslam'ı kabul ettikten sonra Müslüman, hayatında adım başına birçok olaylarla karşılaşır. Bu olaylar, o insanın Allah'ın dini üzerine yaşarken, canını, malını, duygularını, isteklerini, vakitlerini, huzur ve menfaatlerini feda etmeye hazır olup olmadığını ölçen birer imtihan niteliğindedir. Bu imtihanlarda mü'min fedakârlık yolunu seçerse imanında yükselme ve yücelme olur. Ve eğer fedakarlıktan yüz çevirirse imanı donar kalır. Hatta başlangıçtaki imanı bile tehlikeye girer."[50] Tüm yaşananların asıl amacının Hz. Peygamber ve sahabenin imanlarının artması, kalplerinin takva ile imtihan edilip terakki ederek en yüksek tezkiye haline ulaştırılmaları olduğu anlaşılmaktadır. İlk planda haklı çıkmış ve zafer kazanmış gibi gözüken münafık ve müşriklerin asıl kaybedenler olduğunun anlaşılması da imtihanın bir başka amacını oluşturmaktaydı.

SONUÇ

Mü'minler ve diğer insanlar Allah katında en değerli hâle ulaşmaları için farklı şekillerde imtihan edilmektedir. Hz. Peygamber, sahabiler ve diğer muhatapların sıkı bir imtihandan geçtikleri bir örnek de Rasulullah'a gösterilen rüya üzerine umre için çıkılan yolculukta yaşananlar olduğu görülmektedir. Büyük bir aşk, şevk ve ümitle başlayan

[46] Mukâtil, *Tefsîr*, 3/244.
[47] Kuşeyrî, *Letâifü'l-işârât*, 3/208.
[48] Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl*, 2/407; Nesefî, *Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, 3/334.
[49] Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 5/404-405.
[50] Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 5/407.

yolculukta hiç beklenmedik olaylar yaşanmış, Kâbe ziyaret edilememiş, savaşla yüz yüze gelinmiş, ölümüne biat edilmiş, yapılan anlaşma ile sahabilerin ve muhaliflerin gözünde müşriklere taviz verilmiş ve Hz. Peygamber'in otoritesinde yanlış anlaşılmalar yaşanmıştı.

Yolculuk sahabiler dahil diğer muhatapların da zihinlerinde yanlış algı ve sonuçlara sebep olduğu için tüm yaşananlardan sonra inzal edilen, olayları zahir ve batın boyutlarıyla tahlil edip iç yüzünü açıklayan el-Fetih sûresi ile oluşan soru ve yanlış anlamaları düzeltmiştir.

Âyetlerden ve yapılan izahlardan bu yolculuk sonunda Hz. Peygamber'e fetih verildiği, günahlarının temizlendiği, ona yapılan biatin Allah'a yapılmış gibi kabul edildiği, rüyasının mutlaka gerçekleşeceği ve İslam'ın diğer dinlere her açıdan galip geleceği gibi hususlar anlatılarak hakkında oluşan yanlış algılar ve bir şekilde sarsılan nüfuzu daha güçlü olarak tekrar inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Sahabilerin Hudeybiye anlaşmasına sözlü itirazları ve Hz. Peygamber'in kurban kesme emrine kayıtsız kalmalarının Allah Rasulünün sahabilerle ilgili yaşadığı en ağır imtihan olduğu söylenebilir. Bu süreçte tüm İslam muhaliflerinin söz ve faaliyetlerinin de Hz. Peygamber'i zor durumda bıraktığını düşündüğümüzde Allah Rasulünün çok ağır bir süreçten geçtiği anlaşılmaktadır. Sûrenin fetih, Hz. Peygamber'in günahlarının affı müjdesi ve ilahi yardımla başlamasının da bu durumla ilgili olduğu görülmektedir.

Sûrede ağır imtihan ve kafa karışıklığı yaşayan sahabilerin imanlarının arttığı, günahlarının affedildiği, Rıdvan biatinde Allah'ın elinin ellerinin üzerinde olduğu, Allah'ın rızasına ulaştıkları, Tevrat ve İncil'de vasıfları anlatılan örnek insanlar oldukları gibi hususlar anlatılmıştır. Bu bilgilerden Hz. Peygamber ve sahabilerin bu imtihan sürecinden kazançlı çıktıkları anlaşılmaktadır. Ancak imtihanın özünde zorluk olduğu için bu ibtila sürecinde zorlanan Hz. Peygamber ve sahabilerin kalplerine sekînenin indirildiği de açıklanmaktadır. Sekîne ile ilgili ayetler sürecin ne kadar zor geçtiğini göstermektedir.

Sekîne ve diğer ilahi yardımların anlatılması sahabilere bu sürecin kim tarafından nasıl yönlendirildiğini ve gerekli durumlarda ilahi desteğin lütfedildiği anlatılarak şükürlerinin artması ve olayı/imtihanları doğru anlamlarına yönelik olduğu görülmektedir. Sûrede bu yolculuğa mazeret ileri sürerek katılmayanların gerçek niyetleri açıklanmakta, diğer muhaliflerden sadır olan eleştirilere de cevaplar verilmektedir. Bu şekilde yaşananlar tüm veçhelerinin açıklandığı, oluşan soru ve yanlış anlamaların izale edildiği anlaşılmaktadır. Muhaliflerin gerçek durumları ve gelecekte yaşayacakları mağlubiyetlerin anlatılması da mü'minlere bir tür destek olmaktaydı.

Fetih sûresinin ilk ayetinde Hz. Peygamber'e verilen fethin Hudeybiye anlaşması olduğu yönünde genel kabul gören görüştür. Bu fethin Mekke'nin fethine işaret ettiği gibi kalp âleminde gerçekleşen manevi fetihler, lütuflar ve zenginleşmeler olduğu da kaydedilmektedir. Sûre muhtevası ve müfessirlerin izahlarından bütün bu görüşlerin doğruluk payının olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte sahabenin ve Hz. Peygamberin yaşadıklarından sekînenin indirilmesinden ve son ayetteki mü'minlerin özellikleriyle ilgili anlatılanlardan bu fethin öncelikle kalpte/manevi alemde yaşanan fetih olduğu görüşüne daha fazla dikkat edilmesi gerektiği söylenebilir. Kalben fetih yaşamayanlara dünyalık fetihlerin verilmesi rahmet değil, kibir, gurur, dünya sevgisi ve zulüm doğurmaktadır. Bundan dolayı imtihanlarla olgunlukları artan, manevi fetihlerde üst seviyelere yükselen Hz. Peygamber ve

sahabeye dünyevi iktidar, güç ve büyük fetihlerin yolu açılmış, Hayber'in ve Mekke'nin fethi ile İslam'ın diğer dinlere galibiyeti müjdelenmiştir.

el-Fetih sûresinde anlatılan imtihan sürecinin ilahi irade tarafından rüya aracı kılınarak sırdaşı bir şekilde planlanıp, uygulandığı, Hz. Peygamber ve sahabiler zorlansa da İslam tarihinde dönüm noktası olan gelişmelere zemin hazırlayacak şekilde yakın ve uzak planda pek çok maddi ve manevi nimet ve fetihlere nail olunduğu anlaşılmaktadır. Tüm yaşananların asıl amacının Hz. Peygamber ve sahabenin imanlarının ziyadeleşmesi, kalplerinin takvaya ilzam edilmesi ve Allah'a kurbiyetlerinin artması, diğer ifadeyle iyilerin daha iyi, daha saf/tezkiye haline ulaşmaları için yaşandığı anlaşılmaktadır.

Âyetlerde Yüce Allah'ın mü'minlerden razı olduğunu beyan edilmesi de ilahi yardımlarla imtihan sürecinin başarı ile tamamlandığını göstermektedir. Ayrıca yaşanan ve yaşanacak imtihanların şeklini, zamanını, zorluk, kolaylık durumlarını ve taraflarını Allah Teâlâ'nın belirlediği ve gerekli durumlarda velayet ve nusreti ile farklı Müslümanları desteklediği de anlaşılmaktadır.

el-Fetih sûresinde Hz. Peygamber ve sahabilerin imtihan sürecinde yaşadıkları sıkıntılar, Hz. Ömer'in "İlk defa şüpheye düştüm" demesi, kurban kesme emrine kayıtsız kalınması ve Hz. Peygamber ve sahabileri yanlış duygu ve tavırlardan korumak için sekîne indirilmesi, "Biz sana açık bir fetih verdik." âyetine rağmen anlaşmanın fetih olduğunu kabulünde zorlanılması gibi durumlar bazı Müslümanların ismet algısıyla uyuşmayabilir. Buradan hareketle ismet konusunun daha iyi düşünülmesi gerektiği söylenebilir. İsmet dâhil diğer tüm kabullerin naslarda ve tarihi tecrübede anlatılanlar, insan ve imtihan gerçeği göz ardı edilmeden tüm gerçekliği ile değerlendirilmesi gerekmektedir. Aslında sekînenin indirilmesi, düşmanın savaştan elinin çektirilmesi, Hudeybiye'deki kuyunun suyunun çoğalması, gelecekteki zafer ve ganimetlerin vaat edilmesi gibi tecrübeler bize ilahi koruma/ismet ve nusretin ne zaman ve nasıl geldiğine dair çok açık bilgi, tecrübe ve usul öğretmektedir.

Kur'an, sünnet ve siyerde Peygamberler ve inananlara yönelik eleştiri ve takdirlerin tecrübeler üzerinden gerçekçi bir şekilde anlatılması bize sahip olunması gereken bakış açısı ve usûlü öğretmektedir. İsmet/ilahi koruma, nusret ve imtihan gibi konular naslarda anlatıldığı gibi gerçekçi bir şekilde değerlendirilmediğinde istenilmeden de olsa örnek alınması mümkün olmayan bir peygamber ve sahabe tasavvuru oluşmaktadır. Bu eksik algıya yaşanılan çağda Müslümanlardan kaynaklanan olumsuzlukların abartılması da eklendiğinde "Bizden adam olmaz." sonucuna, dolayısıyla ümitsizlik ve karamsarlığa gidilmektedir. Kabullerimizin ve yaşanılan zamanlara dâir değerlendirmelerin naslarda ve tarihi tecrübelerde anlatılan doğallık çerçevesinde oluşturulmasının geçmiş, hâl ve geleceği daha sağlıklı anlama ve yorumlamaya vesile olacağı anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Beyzâvî, Nâsırüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullāh b. Ömer b. Muhammed el. *Envâru't-tenzîl*. Beyrût: yy., 5. Basım, 2011.

Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'ânı Kerîm'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1990.

Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf el-Endelüsî. *el-Bahru'l-muhît*. thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd vd. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1413.

Fîruzabâdî, Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb. *Besâiru zevi't-temyîz fî letâifi'l-kitâbi'l azîz*. thk. Muhammed Ali Neccâr. Beyrût: el-Mektebetu'l-İlmiyye, ts.

Işık, Emin. "Feth Sûresi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/456-457. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

İbn Hişâm, Ebu Muhammed Abdulmelik. *es-Sîretu'n-nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sekkâ vd. Şam: y.y., 2005.

İbn Sa'd. *et-Tabakâtu'l-kübrâ*. thk. Ali Muhammed Amr. Kâhire: Mektebetü'l- Hâncî, 2001.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec CemâlüddînAbdurrahmân b. Alî. *Zâdü'l-mesîr fî 'ilmi't-tefsîr*. thk. Abdurrezzak el-Mecdî. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1431.

Karaman vd, Hayreddin. *Kur'an Yolu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2003.

Kuşeyrî, Ebü'l-Kâsım Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdülmelik el. *Letâifü'l-işârât*. III Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1436.

Kutub, Seyyid. *Fî Zilâli'l-Kur'ân*. çev. Salih Uçan-Vahdettin İnce. 10 Cilt. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1989.

Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ el-. *Tefhîmu'l-Kur'ân*. çev. Muhammed Han Kayanî vd. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 1991.

Mukâtil, Ebu'l-Hasen b. Süleyman. *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*. thk. Ahmed Ferid. 3 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424.

Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-. *Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*. thk. Yusuf Ali Bedevî. Dımaşk: Dâru İbn Kesîr, 2008.

Özkan, Mustafa. "Hudeybiye Antlaşması Özelinde Hz. Ömer'in Kişilik Tahlili Denemesi". *İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi* VIII/15 (2010), 43-59.

Semerkandî, Nasr b. Muhammed b. Ahmed Ebü'l-Leys es-. *Tefsîru's-Semerkandî*. thk. Mahmûd Mutrihî. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1431.

Sülemî, Ebû Abdirrahmân Muhammed b. el-Hüseyn b. Mûsâ el-Ezdî es-. *Hakâiku't-tefsîr*. thk. Seyyid İmrân. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1421.

Taberî, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b Cerir b Yezid et-. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. B.y.: :Dâru Hicr, 1422.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.

Uludağ, Süleyman. "Belâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/380. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Vâkıdî, Muhammed b. Ömer el-. *Kitâbu'l-meğâzî*. thk. Marsden Jones. 2 Cilt. Londra: y.y., 1966.

Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-. *el-Keşşâf 'an hakâiki't-tenzîl*. 4 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyye, 2008.